

Компромиси съм правил, но не с правото. Няма дело, от което да се срамувам

Румен Ненков

19 декември 2018 г.

Аз съм щастлив човек: обичам семейството си, радвам се на деца и внуци, имам добри приятели. Харесвах работата си на съдия и постигнах много повече, отколкото съм очаквал в началото на своя професионален път. Никога не съм предполагал, че ще заема такива позиции като заместник-председател на Върховния касационен съд и съдия в Конституционния съд. В рамките на естественото за всеки човек себелюбие за мен беше по-важно да бъда оценен от колегите като добър съдия, отколкото да се издигна на самия връх на съдебната система. При това нека да бъдем честни – за да оглавиш една съдебна структура винаги се е изисквало да разполагаш с подкрепата на управляващата партия, а и да поемеш конкретни ангажменти към онези, които ти я дават. Бях далеч от тези апаратни игри и днес изпитвам удовлетворение, че постигнах своя максимум без предварително да се договарям с когото и да е. Иначе, по неписано правило пусне ли се слух, че ще ставаш голям началник, например председател на съд или главен прокурор, значи предварително си отписан (*смях*). Така преди повече от десет години се говореше, че ще ставам председател на ВКС, а аз въобще не бях номиниран да участвам в състезанието. Дори сега, когато изтичаше мандатът ми в Конституционния съд, в медиите имаше писание, че ще ставам посланик в Черна гора. Тази красива държава с прекрасен народ наистина я обичам. Познавам я от работата си като експерт по линията на европейски проекти, съавтор съм на наръчник за наказателни съдии по прилагането на новоприетия процесуален кодекс. Може би оттам някои са направили предположението. Но първо, не бях се кандидатирали и второ, никой не ми беше предложил. Така се разминах с посланичеството (*смях*).

Но да почнем отначало.

Да, да почнем отначало. Разкажете малко за себе си, за родителите си. Потомствен юрист ли сте?

Ние се пренасяме в едно друго, отдавна отминало време. Роден съм в София, сменил съм десетина адреса. Баща ми беше завършил право, но с много скромни успехи, защото едновременно се е налагало да се прехранва с труда си и да се учи. Той не работеше по придобитата специалност. Отначало беше чиновник в кинематографията, от което ползата за нас, неговите близки, беше, че можехме понякога да гледаме филми, които не бяха допуснати до екран. Имаше едно малко салонче до градинката на църквата “Св. Седмочисленици”, където ходеха децата и съпрузите на служителите от киноразпространението. Там сме гледали филми, които бяха забранени за широката публика, а след време пуснати. За мен и сега е необяснимо защо първоначално беше отказано разпространението на такива филми като уестърна “Великолепната седморка”, “Призраци в замъка Шпесарт” и много други.

Дядо си по бащина линия не познавам. Неговата история е интересна. Бил е търговец, изкупувал е вълна от сливенските села (той е от Сливен) и я препродавал на текстилните фабрики. В замяна му давали платове, имал е и магазин. Но през 1937 г. претърпява фалит, поради което се наложило да разпродава цялото си имущество,

включително къщата, магазина и т.н. Той не е издържал психически – вкъщи винаги е било табу да се говори за това – изглежда се е качил на Карандила, легнал е в снега и не е станал повече. И тримата му сина, кой както може се е справял, също и баба ми, която помня, че живееше под наем в една доста занемарена стая на ул. “Иван Вазов”. Това е по линия на баща ми. Може да се обобщи, че той, макар и юрист по образование, не ме е запалил с идеята да уча право.

Майка ми е родена в София. Нейните родители бяха бегълци от Македония и живеяха в така наречената “Коньовица”. Дядо ми идва в София от Крушево, недалеч от Скопие, а баба ми е от Кукуш, който по време на войните неколkokратно е бил опожаряван. Събрали са се в една малка порутена къщица, която дори не е била тяхна. Къщата още съществува на ул. “Перник”, близо до бул. “Стамболийски”, който баба ми наричаше със старото му име “Клементина”. По-малкият ми син един път като я видя, каза с гордост: “Тате, ти отгук ли си почнал?” (*смях*).

Това помня от ранното си детство. Целият живот на нашето семейство преминаваше под знака на стремежа да си имаме собствено жилище. Отначало бяхме наематели на Софжилфонд – четирима човека в една стая (имах и брат, който сега живее в Канада), а после от Съвета ни разшириха в още едно помещение.

Впрочем спомням си, че заради дядо ми по бащина линия съм ревал. Някой в началното училище беше разбрал с какво се е занимавал в Сливен и разпространил в класа, че бил фашист, щом е бил търговец. Връщам се аз вкъщи, роня сълзи, а нашите ме успокояват. “Дядо ми бил фашист! Защо бе, дядо, си бил такъв!” (*смях*). Такива бяха времената, сега това няма значение.

Та, повече живеех с македонските баба и дядо. Помня, че с баща ми и приятелите му редовно ходехме на мачовете на “Левски”. Водеше ме още на състезания по колоездене и борба. Като че ли тогава спортната публика беше по-интелигентна, нямаше я днешната просташина и агресия. Дотук нищо, свързано с правото. Най-голямото въздействие върху мен, което доведе до желанието ми да стана юрист, а после и съдия, е оказал моят чичо Евстати Попов, който беше съпруг на сестрата на майка ми Виолета. Леля ми, която всички наричахме галено “лелчето” е най-добрият, най-прекрасният човек, когото съм познавал. Беше ми като майка. Почина много нещастно след като я блъсна кола. Приживе ми даваше безкористно своята топлина, обич и неизчерпаем хумор. Нямаше деца, след смъртта ѝ наследих немалко имущество, което беше получила по линия на съпруга си. Предпочитам обаче да беше останала жива... Чичо ми Евстати си беше отишъл преди това, а и с него бяхме много близки. Беше брилянтен юрист, френски възпитаник. Като адвокат е бил заличен заради буржоазен произход – баща му е бил началник на гара София. Имаха апартамент на ул. “Солунска”, тогава “Васил Коларов”, в който премина голяма част от детството ми и после остана за мен.

Това ли е буржоазният произход?!

Да – железничарски. Получавах списания за новите френски влакове, четяха вестник “Юманите”...

Чакайте, “Юманите” е вестникът на Френската комунистическа партия, каква буржоазия?!

Тогава имаше достъп само до него. Иначе чичо ми Евстати беше и отличен шахматист. Разказвал ми е, че се е състезавал за студентската титла по шахмат с друг забележителен юрист, съдията от Софийския градски съд Александър Кипров. Под решаващото въздействие на чичо ми взех решение какво ще следвам. Светла му памет, на него дължа много.

Родителите ми никога не са се занимавали с политика. Сред най-близките ми хора нямаше нито един партиен член, аз бях първият. (И това е немаловажна история, защото е свързана с професионалното ми развитие.) Като гимназиален ученик в гр. Сливен татко е бил добър скиор и председател на туристическото дружество. Разказваше: “Познавах всички, които бяха политически ангажирани. Като излезем на Карандила, знам къде се събираха бранниците, легионерите, комунистите, земеделците и т.н. А аз се радвам на планината и снега, карам си ските.” Наистина имаше приятели с различни идейни убеждения – както някогашни търговци и индустриалци, така и комунисти. От комунистите беше близък с професор Панайот Гиндев, юрист, преподавател по философия в университета, баща на актрисата Виолета Гиндева. Един път професорът беше дошъл на гости и започна да ме разпитва за бъдещите ми намерения. Тогава малко го намразих. Зададе ми въпроса “Какво ще следваш?” Аз съм ученик в последния клас на английската гимназия и ми предстои да кандидатствам. Малко бях буен, известно време бях с две единици намалено поведение, но тогава пред него се държах смирено: “Може би ще се ориентирам към правото, защото чичо ми ме насочва натам, ама аз си мисля дали да не опитам външна търговия за да ползвам английския език.” Ама професорът хич не остана доволен, подложи ме на тежко препитване в продължение на два часа, а аз се потях. Накрая измъкна от мен “правилния” отговор, че ще уча това, от което обществото ще има най-голяма полза (*смях*).

Познат ми е тоя дискурс за ползата за обществото.

Оттогава неискреното издигане на клиширани лозунги ми е дълбоко противно. Но нека да продължим нататък.

И така, минавам през английската гимназия, изживявам си младежките години, имам добри приятели, правя глупости, играя футбол, радвам се, страдам, лудувам... Претенциите ми към живота бяха несравнимо по-скромни от тези на днешните младежи. Майка ми обаче беше адски амбициозна. Тя имаше голямо влияние върху мен. Нямаше висше образование, но беше будна, природно интелигентна жена, много работлива и работоспособна. Научи ме, че в края на деня работното ми място трябва да е подредено, да не оставям несвършена работа. Така придобих навици, които се проявиха много по-късно когато вече бях съдия. Ако трябва, ще си тръгна от сградата на съда посред нощ, но пък на следващия ден започвам на чисто.

Иначе майка ми в началото беше работничка-надомничка в ТПК “Люлин” за производство на играчки, а след като баща ми премина на работа във Фонда на художниците, започна да работи там като украсяваше кожени изделия. Изискваше много от мен и брат ми, физик по образование. Колко пъти ми е късала домашните, за да ги напиша наново! Тя ме е направила човека, който съм днес. Дори не винаги с приемливи средства. Например, като получа петица на класна работа, тя почва да ме пита какви са бележките на моите приятели от класа. Някой ако има шестлица, “видя ли,

ти по-глупав ли си?!” (*смях*). Така че на нея също съм много задължен. Баща ми пък беше по-широко кроен, добър и весел по нрав човек, малко бохем и достатъчно разумен за да остави много по-амбициозната си съпруга да ръководи семейните работи.

Приеха ме право на общо основание с първото кандидатстване. След това две години бях войник. След казармата отивам в университета да следвам право. Средният ми успех от следването е малко над пет, с петици си взех и държавните изпити. На изпитите речта ми не беше съвсем уверена и гладка, притеснявах се и въпреки че според мен имах добри знания, може би не бях убедителен, когато ги излагах. Затова отличните ми оценки не са много, но нямам и тройки. Така завърших Софийския университет, след което следваше задължителният едногодишен стаж в Софийския градски съд и разпределението за работа.

Станах съдия по една чиста случайност и с много късмет. Стажът ми вече изтичаше. Един ден стоях край масата за тенис в приземието на Съдебната палата. Предстоеше разпределение. Появи се един мой добър приятел, активен и много предприемчив човек, по онова време беше младши съдия в Софийския градски съд, а може да е бил и комсомолски секретар. Двамата се знаехме от юридическия факултет, когато в продължение на една година отговарях за така нареченото бригадирско движение. Между другото, сега си спомням, че по времето на тази си активност отказах да удостоверя с подписа си, че синът на Тодор Живков е бил на бригада, защото в действителност не беше ходил.

Владко Живков.

Да, Владимир Живков, мисля, че беше един курс преди мен. Тогава удостоверяването на участието в студентската бригада от комсомолското бюро беше условие за записване на следващата академична година. Запънах се да потвърждавам нещо, което не се беше случило, та се наложи подписа да го положи друг.

Този фрагмент можеше и да го пропуснем, та нека се върнем на събитията, които се развиха в помещението за тенис на маса в Съдебната палата. Било е някъде към края на 1979 година. Вижда ме моят приятел и пита: “Можеш да вършиш работа, защо не станеш младши съдия?” – “За да стана младши съдия, трябва да имам връзки.” – “Аз съм ти връзката! (*смях*) Ще говоря с Михаил Менов”, тогава председател на Софийския градски съд, “ще кажа, че можеш да вършиш работа. Съгласен ли си?” – “Съгласен съм.” Дъщеря ми от първия ми брак вече беше родена, тогавашната ми съпруга още следваше и се налагаше час по скоро да почна работа. Имах предварителна информация, че ще бъдат разпределени две места за младши съдии в Софийския градски съд. По онова време съдийската професия не беше толкова привлекателна, защото съдиите бяха претоварени, а заплатите им не бяха особено високи. Затова децата на номенклатурата най-често ставаха адвокати. Да станеш за две години младши съдия обаче беше привлекателно, защото си в контакт с отлични юристи, натрупваш безценен опит и практически познания. При моето разпределение, двете места за младши съдии бяха дадени на две момичета, които действително имаха по-висок успех от моя, а и бяха деца на видни юристи – професор по държавно право и прокурор. Бях се примирил, че мечтата ми няма да се сбъдне. После стана въпрос за заемане на едно адвокатско място във Враца и аз се обаждам: “Дайте го на мен, аз съм семеен с дете.” – “А, за вас има предложение по член 66 от Кодекса на труда, по заместване на младши

съдия в отпуск за отглеждане на дете.” Интересно беше, че започнах по заместване, но бях спокоен за работата си, защото бях назначен на мястото на моята дама от абитуриентския бал в английската гимназия, а тя ме беше уверила, че ще си изкара майчинството докрай и две години няма да се връща на работа в съда. И така работих две години и 4-5 месеца като младши съдия. Стараех се, както майка ми ме беше научила. Четях учебници, съдебна практика, пишех мотиви, с други думи не се пестях в работата. Само един от старшите съдии пишеше по-бързо от мен и един път реших да го надцакам. Гледахме административно-наказателни дела. Колегата носеше актовете за подпис на следващия ден след произнасянето по делото, а аз, за закачка, направих това още същия ден в късния следобед, защото освен че бях проучил делата, предварително бях написал уводната и обстоятелствената част на решенията, та трябваше да добавя единствено приетите от съдебния състав правни съображения.

Както и да е, свърши разпределението и аз увиснах във въздуха. Кандидатите за Софийския районен съд трябваше да отработят допълнително още две години стаж по специалността. Председател на Софийския окръжен съд беше станал Трендафил Данаилов, когото познавах от градския съд като съдията, който гледаше сериозни и тежки дела, предимно за убийство. Срещнахме се и той казва: “Аз ще те взема в Своге.” А тогава едноличен съдия в Своге беше бъдещият политик, председател на ВАС, омбудсман и конституционен съдия Константин Пенчев, който щеше да освободи мястото след като бъде издигнат в окръжния съд. Помня, че ме извикаха в Министерството на правосъдието. Чаках пред кабинета на главния секретар, а освен него вътре са още Трендафил Данаилов и някакъв кадровик от окръжния комитет на БКП. Обсъждат как да бъдат разместени пионките, а пионките сме ние – кандидатите за съдии. Излиза Данаилов и ми казва: “Честито, в Своге не става, но ще те пратим в Средногорие”, за където ежедневно пътуване беше доста по-трудно и неудобно. Престраших се и му отказах: “Не мога да лиша семейството си от себе си” – “Ами, както искаш.” Изпаднах в безтегловност. Добре че беше председателят на Софийския градски съд Михаил Менев. Извика ме и каза: “Прояви се добре при нас като младши съдия, защо трябва да те загубим” – двете момичета от разпределението вече бяха отлетели от съда, а аз наистина си харесвах работата. Тогава Менев ме назначи за съдия изпълнител към Софийския районен съд. Направо ме спаси.

Бях съдия изпълнител една година. Оплаквах злочестата си съдба. По това време Съдебната палата трябваше да се трансформира в исторически музей и се наложи да пренасяме чували с дела на новия адрес на службата, при паметника на Патриарх Евтимий на ул. “Граф Игнатиев”. Най-ужасно беше, че останах сам изпълнител на осъдителните съдебни решения за предаване на имот. Трябваше да вадя от жилищата разведени мъже, семейства с деца и други несретници, които дълги години след като са били осъдени не бяха освободили имота. С нетърпение чаках да дойде зимният период, за да спрем с въводите. От правна гледна точка работата беше лесна, но твърде неприятна.

Сега е моментът да кажа как станах член на БКП. Един ден в Съдебната палата ме извика Иванка Колева, партиен секретар на градския съд, дано още да е жива и здрава. Казва: “Виж какво, ти никога няма да станеш съдия, ако не си партиен член.

Тука имаме отпуснати две места...” – “Ама никой от близките ми не е бил партиен член.” – “Ами, прави си сметката.”

Отпускат две места за партийно членство?!

Да, за партийно членство. Едното, за да бъде приет Орлин Ангъзов, мой приятел от младши съдийството, интелигентен и начетен човек, син на съдия във Върховния съд, отиде си преждевременно от този свят. А за да не бие много на очи, партийните началници казаха, че организацията към съда може да приеме още един човек. Това ми го каза Иванка Колева.

Тоест, има квота?

В съда имаше и сериозна земеделска квота. Без да съм абсолютно сигурен, мисля че близо една четвърт от съдиите във Върховния съд бяха членове на БЗНС. Та, след срещата с Колева отивам аз да говоря с баща ми, естествено: “Татко, виж какво ми предложиха, а ти знаеш, че не сте ме възпитавали в духа на партийната пропаганда, чичо Евстати ми е разказвал и за лагерите и за насилието около Девети.” Баща ми се позамисли, а после казва: “Ами, като си решил да ставаш съдия, правиш го този компромис и това е.” Отивам, казвам “да”, обаче нещата не свършват така бързо. След време съдия Колева ме извика и каза: “Дойде лоша справка от Сливен.”

О, за дядото-търговец-фашист!

За дядото-търговец. И тогава – това колкото е смешно, толкова е и гадно, и тъпо! – тогава баща ми помоли Панайот Гиндев и той даде едно сведение, че дядо ми (*натъртено*) е станал жертва на развитието на капиталистическите обществени отношения, поради което е фалирал! Значи, (*емоционално*) от фалита на дядо ми аз печеля, може би заради него станах и съдия.

Каква ирония!

Доста абсурдно. Това е абсурд! Както и да е, даде Гиндев сведение, че дядо ми е фалирал през 1937 г. и приключиха нещата. Ставам партиен член. Не е вярно, че съм бил активен партиец. Събранията ни се бяха превърнали в професионални, често ги обявявахме за открити, за да участват всички служители на съда. Много хора, които сега са живи и здрави, част от тях са съдии във върховните съдилища, могат да потвърдят това. Нека днес някой да си сложи ръката на сърцето и да каже дали е пострадал от моето партийно членство, дали съм делегал хората на партийци и безпартийни... Както и да е. Всичко това за мен започна през 84-та година и приключи през лятото на 90-та, доста преди да бъде приет законът за деполитизация на магистратите.

Така заедно с Орлин Ангъзов станахме съдии в Софийския районен съд. Получих състав с около 450 висящи дела. С тренинга от майка ми и известни усилия за една година ги сведох до 100.

В коя област?

Гражданското право. Отначало бях в гражданската колегия. От 1984 до 1986 г. съм гледал само граждански дела. Отделен въпрос е как станах наказателен съдия. Председател на единния районен съд по онова време беше Елена Димова. Преди това е била следовател и знаеше как се събира информация. Хем я недолюбовахме, хем с умиление я наричахме “мама Леоне” – майка на всички районни съдии. Самочувствието на съдиите вече беше посмачкано, след като един съдия беше осъден

за подкуп, а сградата на районния съд беше подпалена от един подсъдим, та се беше наложило съдиите да я възстановяват заедно със затворници. След това, за да има виновник за състоянието на държавата, Тодор Живков обяви, че всяко дело може да бъде “купено” срещу 400 лв. – толкова струвала съвестта на съдията. Ние бяхме млади и с особена жар се противопоставихме на тезата на властващите, че правораздаването е елемент на административно-правното обслужване на гражданите. Постепенно за нас светът беше започнал да се отваря и бяхме осъзнали, че това, което правим е нещо различно от обикновената услуга. Спомням си, че конкретен повод за атаката спрямо съдиите беше, че гледахме много дела за недостатъци в строителството, а държавата беше почнала да трупа финансови задължения, поради което управляващите искаха да бъдат намалени съществено присъжданите от съда обезщетения. Това бяха многобройни дела, разглеждани както от гражданските, така и – понякога – от наказателните съдии. Дори си спомням, че веднъж Елена Димова каза, че главният съдебен инспектор ѝ се оплакал: “Много нахални съдии имаш!” – преди това той беше дошъл да ни стяга юздите, за да намалим размера на обезщетенията, които присъждахме, въпреки че делата за недостатъците в строителството се решаваха според заключения, представени от вещи лица. Останалите дела обикновено бяха с малък интерес. Големите интереси дойдоха в правораздаването по-късно, когато след 1989 г. се развиха търговските отношения, а наказателният процес се превърна в могъщо оръжие, понякога използвано и за не толкова лицеприятни цели.

Та, тогава свикаха общо събрание и този инспектор каза, че трябва да се види кои съдии уважават иска за една трета, кои за една втора и кои за една пета от предявената сума. Не помня много добре, но допускам да е вярно, че се беше оплакал на Димова затова, че съм казал: “Другарю Малчев, намирате се в съд, а не в плод-зеленчук!” Може би имаше някакво значение и това, че като партиен член се чувстваш по-смел да казваш каквото мислиш. Разбира се, става дума все пак за годините непосредствено преди голямата промяна от есента на 1989 г., когато режимът вече беше поомекнал. По това време започнах успешно да използвам една малка хитрост, една хватка: да търся опора в демагогията на управляващите. Като сега, и тогава се издигаха лозунги за “равенство, грижа за човека, справедливост”, имаше и един нов призив да се избягват административно-командните методи. Един път ни събраха в салона на Съюза на юристите да ни говорят за вредата от административно-командните методи на ръководство, ама така общо. И аз се изказах: “Правилно. Ние трябва да се борим срещу административно-командните методи, чиито израз беше отнемането на Съдебната палата от правосъдието!” Тогава един генерал от Военно-административния отдел на ЦК на БКП, който отговаряше за съда, стана и напусна събранието, защото всички знаеха кой беше взел решението за превръщането на палатата в Национален исторически музей.

Да продължим. Стана дума за това как станах наказателен съдия. Група жени-съдии от наказателната колегия, с които и днес съм приятел, отиват в кабинета на Елена Димова и казват: “Аман-заман, останахме без мъже в колегията!” – “Е какво да ви правя, кого искате да вземете?” – “Спрели сме се на Румен Ненков.” Вика ме тя и казва: “Тука дойдоха едни момичета, искат те в наказателна колегия. Съгласен ли си?” – “Съгласен съм, те говориха с мен.” – “Искаш?” – “Искам.” – “Искаш, ама няма.”

Минаха 3-4 месеца, “момичетата” пак отишли при нея да подновят искането си. Този път аз обаче съм подготвен. Вика ме Димова и пак същото: “Искаш ли?” – “А, не. Съставът ми е перфектен, всичко ми върви...” – “От утре си в наказателна!” (смях). След това разделиха съда. Огромна глупост! Направиха 11 съда с 11 председателчета. Аз се оказах един от тях – председател на IV районен съд, Благоевски, който обхващаше днешната община Триадица. И още толкова, а може би и повече на брой заместник-председателчета. Но тогава бяхме млади и бирата ни се услаждаше, паркът беше наблизко – въобще, работата в районния съд е свързана с хубавите спомени на младостта. След това видяха, че раздробяването е абсурдно и намалиха броя на софийските районни съдилища на шест. Станах председател на Първи районен съд, чиито съдебен район включваше центъра на София и аерогарата. Отговорях и за сградата на бул. “Драган Цанков”, оказах се шеф на работници по поддръжката, чистачки и много други служители.

Вече като пенсиониран съдия правя равносметката на изминатия път, мъча си да си припомня дали някога съм смачкал правото, дали съм се поддал на външен натиск. Не съм бил личност като Робеспьер и съм правил компромиси. Житейски компромиси – да. Може да звучи като самохвалство, но аз твърдя, че компромиси с правото не съм правил. Няма дело, от което да се срамувам, включително и от времето преди 89-та. Тези, които с удоволствие днес биха ме уязвили, нека да намерят! Търсят ми цаката, знам, дори невероятни неща ще ви кажа, но те станаха в по-новите времена, когато се изкачих по стълбичката на професионалната кариера. Всеки съдия обаче остава след себе си писмена следа, която може да бъде установена. Както се казва: думите отминават, написаното остава.

Какви съдебни актове съм писал по времето на тоталитаризма преди 10-ти ноември? Пак се опасявам да не бъда наречен самохвалко, но като всеки нормален човек съм запазил впечатления от моето участие само в такива събития, в които не играя ролята на негативния герой. Оставям на този, който не ме харесва, да открие отрицателните ми прояви.

Въпреки че при стеснения граждански оборот в плановото стопанство съдът не решаваше спорове с много голям интерес, пак имаше ходатайства. Този съдия, който искаше да остане с чиста съвест обаче можеше да не се поддава. Имахме си някакви хитрини. Например, един път като младши съдия бях докладчик по дело за делба на апартамент и главният въпрос беше на кой от двамата бивши съпрузи да се възложи имота. Сутринта в деня след заседанието ме вика председателят на СГС Михаил Менов и пита: “Това дело гледахте ли го?” – “Вчера го гледахме, вече се произнесохме.” – “Не ме интересува какво сте решили. Пишеш бързо, до два часа да си го написал, ще кажа на другарите от комитета, че късно са се обадили.” Това бяха трикове, които успешно се използваха.

Вече като наказателен съдия в районния съд постанових оправдателна присъда по обвинение срещу професора по геодезия Марин Пенков. Бяха му скроили шапка по партийна линия и се беше оказал изправен пред съда невинен. А аз го оправдавам. Признавам, че ми беше приятно години по-късно да чуя от устата на мой приятел, също преподавател във ВИАС, как професорът му казал: “Искам по теб едно вино да изпратя на г-н Ненков. Той ме оправда, когато никой никого не оправдаваше!”

Опитаха се да ме уязвят с моя отказ да регистрирам клуба за защита на Русе от обгазяванията, които идваха от Румъния. По това дело има неща, които и сега не мога да си обясня. Само писателят Георги Мишев и може би още един човек, когото не познавам, имаха смелост да дойдат при мен. Казват, че искат да регистрират клуб за екологична защита на град Русе. За да бъде честен, признавам, че преди това Менев, председателят на градския съд, ми се беше обадил по телефона да ме предупреди, че при мен ще дойдат хора за регистрация. Помоли да му се обадя, когато това стане. А аз – през едното ухо в другото. Та идва Георги Мишев, носи документи за регистрация. Насрочих делото и отказах регистрацията с определение, което впоследствие беше потвърдено от СГС. Две бяха главните изисквания на закона, които не бяха изпълнени: първо, уставът не беше подписан от учредителите, просто бяха приложени само малки листчета с подписи на участниците в събранието, проведено в Дома на киното, и второ, управителният съвет не се яви на съдебното заседание. Дойде само Георги Мишев, който, доколкото помня, дори не беше председател на клуба. Дали другите се бяха изплашили, дали са били притискани, не мога да кажа. Обръщам се аз към писателя, който наистина трябва да бъде уважаван за своята гражданска смелост: “Как да ви регистрирам?!” – “Абе, ти ще ни откажеш, ние ще отидем в градския съд.” Спомените, моите и на Георги Мишев, вече са избледнели, но днес пак си поставям въпроса дали идеята на партийния елит не е била да се изпусне малко парата на недоволството? Причината за това подозрение е, че след известно време Менев ме вижда и казва сърдито: “Абе ти не изпълни моето указание! Аз не ти казах да гледаш делото, аз те помолих да ми се обадиш като постъпи искането!” Както и да е, мина и това нещо.

Последното дело, което имаше някаква връзка с политиката, беше по жалба на Едвин Сугарев и Владимир Левчев срещу наложената им глоба за самиздат. Сега съжалявам, че поради неизпълнена процедура делото един път се отложи, а това беше преди да падне Тодор Живков.

Трябва да е било 89-та лятото или ранната есен?

Да, преди 10-ти ноември. На площад Славейков разпространявах “Глас” и “Мост”. Наказанието беше обречено на отмяна, защото актът беше съставен след издаване на наказателното постановление. Аз предварително знаех какво ще се случи и наистина уважих жалбата, ама това стана вече след 10-ти ноември, да му се не види (*смях*). Тогава всеки знае...

Непосредствено преди 10-ти ноември се случи още едно важно за мен събитие. Това е интересно. Извикаха ме при Светла Даскалова, тогава министър на правосъдието. Аз съм председател на Първи районен съд и, както казах, господар на електротехници, водопроводчици, чистачки и т.н. Сградата на бул. “Драган Цанков” просто се пропукваше. И така, викат ме в министерството, чудя се защо. Още повече, че не съм бил никак послушен. Един път ме наказаха за това, че не съм отишъл на задължителните квалификационни курсове в Панчарево. Не отидох, защото трябваше да гледам едно дело за 16 изнасилвания. Това ми беше първото сериозно наказателно дело. Реших, че не мога да го отлагам и не отидох да се обучавам. Като резултат получих наказание от министъра. Прочетох обаче в Кодекса на труда, че наказанието може да се оспори пред помирителната комисия на министерството и го оспорих. А те не са имали изобщо такава комисия (*смях*). Дойде един инспектор: “Колко си

нахален!”, а аз: “Искам да се спазва законът.” За да има мир, министър Даскалова сама си отмени заповедта за налагане на наказание.

Та, този път отиваме в министерството трима души: аз, Косьо Пенчев и още едно момче, което имаше някакви проблеми със здравето, той почина. И ни казват: “Има договорка във връзка с процеса на разведряването. Сол Полански (беше посланик на САЩ тук) е издействал да присъединим един съдия към група млади съдии, която ще се запознае със съдебната система на Съединените щати.” От министерството определили една млада жена, съдия в района на Софийски окръг, която обаче не знаела английски. Отишла при културното аташе на САЩ, той вдигнал скандал: “Ние ви казахме ясно, че не можем да осигурим преводач!” Трябваше да замине някой от нас тримата. Косьо Пенчев каза, че владее френски, а не английски, другото момче, че е пътувало наскоро и не е добре със здравето и тогава министър Даскалова казва с характерното за нея френско “р”: “Отива другарят Ненков”. И другарят Ненков, без да беше ходил в нито една капиталистическа държава, изживя културния шок да замине за един месец за Щатите. Между нас казано, за мен беше трудно, защото 11 години не бях говорил английски. После всичко си дойде на мястото. Онзи ден преглеждах стари книжа, за да видя какъв е бил съставът на групата и каква е била програмата. Било е между 6 ноември и 1 декември 1989 г. Там по американската телевизия видях кадри от падането на Тодор Живков (*смях*). В Америка изживях 10-ти ноември. Но интересът към България бързо загасна, защото успоредно със събитията у нас беше паднала и Берлинската стена. Иначе курсът беше организиран перфектно от Информационната агенция на Съединените щати. Като гледам състава на групата, само аз и един унгарец сме били от социалистическия свят. За нашите домакини ние бяхме интересни, все пак идвахме отвъд Желязната завеса. Оттогава е и първото ми доларово спестяване. Дадох ни по една съдийска заплата, а тя е доста висока. Казаха: ние ви осигуряваме пътя, вие си плащайте хотела и храната. На повечето места, където отивахме, съответните съдилища ни посрещаха и храниха.

И храната е евтина.

Да. Сега си припомням местата, през които сме минали: Вашингтон, Уилямсбърг (старата колониална столица), Ню Йорк (един университет на Лонг Айленд), оттам сме отишли в Минеаполис и Сейнт Пол в Минесота, после в Санта Фе, Ню Мексико, и сме свършили в Калифорния – Сакраменто и Сан Франциско. Цяла Америка сме прекосили. Казаха ни, че който иска да спести пари за семейството си, може да споделя хотелската стая с някого. И познайте кои само спаха в една стая – аз и унгарецът! (*смях*) Другите въобще не рачиха да спестяват.

Така изкарах 10-ти ноември. Връщам се на втори или трети декември. И понеже летището беше в моя съдебен район, митничарите ме извикаха да видя нещо по телевизията. Преди това вече изживях един шок, защото пистата беше заледена и непочистена, а със самолета бяха пристигнали слепи хора за някаква конференция. Беше страшно да гледаш как незрящи хора падат и стават по пътя от самолета до автобуса, та се наложи ние зрящите да им помагаме. При митничарите имаше пуснат един телевизор и предаваха масов митинг на съдиите и прокурорите с искане за връщане на Съдебната палата на съдебната система. Мисля че оратор беше Димитър Попов, а Нели Куцкова беше възседнала един от лъвовете пред палатата...

Да, спомням си: тогава в сградата на Съдебната палата беше Националният исторически музей.

Вярно е. И така, връщам се и заварвам голяма партийна активност. Свикват събрание, ще се правят промени. Още съм член на БКП, но започвам да ходя на митингите на опозицията, не ги пропусках. Тогава по улиците и площадите се поставяха екзистенциални въпроси – за човешкото достойнство, за свободата, за равенството пред закона, а не за пари. Според мен сега вече не е така. Всеки протестира, за да получи нещо материално. Надделя меркантилността.

И така, връщам се към времената непосредствено след 10-ти ноември. Правим партийно събрание, защото ни се дава възможност да излъчим от нашите среди делегат за XIV конгрес на БКП, който се проведе през януари 1990 г. Избират мен и аз отивам. Много се говори за това нещо, дори се твърди, че съм се изказвал. Не само, че не съм се изказвал – аз напуснах конгреса просто защото видях, че няма какво да правя сред хората, които ме заобикаляха. Особено след като ни заключиха за цяла нощ в НДК! Сакън, някой да не отиде да спи вкъщи. Естествено, тогава Тодор Живков беше обявяван за виновник за всичко лошо. Това беше лайтмотивът. Подминавах се системните причини за рухването на комунизма. Аз знам с кого си излязох, знам с кого напуснах. Някои станаха след това активисти на СДС, на опозицията. Но конкретният повод беше такъв: стана Луканов и тъй като старата гвардия не беше избрана в новия ЦК, той предложи след избора да променим устава и да увеличим състава на ЦК с 20-ина души, за да обявим за избрани и някои известни стари муцуни. Това ни накара да станем и да си излезем. Слава богу, вратите вече бяха отворени.

Междувременно Пенчо Пенев, доскоросен съдия, беше станал министър на правосъдието. Дойде в съдебната палата на “Драган Цанков” и каза: “Ще се дават партийни сгради за нуждите на правосъдието. Трябва ми един човек от вас да тича по тази задача.”. Като вариант посочи мен и хората не възразиха, а аз казвам: “За шест-седем месеца мога, ама после да се върна в съда”. Така станах главен съдебен инспектор и главен секретар на министерството на правосъдието. Бързо разбрах, че административната работа не ми е по сърце. Съдията почва едно дело, мъчи се по него и накрая го свършва като пише решение. Имаш чувството за завършеност на това, което правиш. В министерството е друго: захващаш се със сградата в Димитровград, после пътуваш за Шумен, следва Асеновград, Пазарджик... не си свършил едно нещо докрай, а трябва да почнеш друго. Понякога и трепериш. Например, един мой приятел, инженер по автоматизиране на производството, беше регистрирал фирма за търговия с техника. Със съгласието на ръководството като представител на министерството подписах договор за доставка на южнокорейски компютри – тогава нямаше обществени поръчки. Платихме, а компютрите ги няма! Приятелят ми стои във Варна да чака кораба, той все не идва. Имаше някакви военни действия през 90-та година, може би първата война в залива. Споделяме помежду си: “И двамата ще влезем в затвора, ако доставката се провали.” В края на краищата дойдоха компютрите, но той каза: “Повече с това не се занимавам!” (смях) Замина за Америка и сега прави автоматиката на колите на Крайслер.

След конгреса изкарах още шест месеца в състояние на личностно раздвоение – ходех на сините митинги, но формално още бях партиен член. Една вечер, беше може

би след големия син митинг на Орлов мост, гледам по телевизията Александър Лилев обявява, че партията, вече преименувана на БСП, е достигнала един милион членове. Викам си, нека да са 999 999 и на следващия ден си върнах партийната книжка, за което уведомих и министъра. Въпреки че днес с Пенчо Пенев имаме различия по някои въпроси на правото, пак мога да кажа, че отношението му към мен през 1990 г. го издига в очите ми. Когато отказах да му бъда застъпник на парламентарните избори за Велико народно събрание и напуснах БСП, вместо да ме изхвърли от министерството, той ми съдейства да се върна в съда, при това като заместник-председател на Софийския градски съд.

Продължаваме. Минаха 7-8 месеца в министерството, аз вече искам да се връщам в съда. Колегите с моя стаж от районния съд са станали съдии в градския съд. Искам и аз същото. Пенчо Пенев казва: “Ама как, редови съдия?! Бил си главен секретар на министерството!” Между нас казано, какво нещо: тогава, като председател на районен съд, съм получавал заплата между 360 и 380 лв.

Това е 90-та година?

89-та края и началото на 90-та. Отивам в министерството и като ми дават 600 лв заплата, аз се хващам за главата, такова нещо не съм виждал. Обаче, където отида, вдигат заплатите (*смях*). Върнах се в съда, когато вече беше задухал друг вятър и чиновниците в министерството изостанаха по възнаграждение от съдиите. Мисля, че днес съдиите в тая бедна държава не трябва да се оплакват от ниски заплати. Те имат относително добри доходи. В целия свят съдиите получават високи заплати, но ние трябва да се сравняваме със средния българин, а не със средния германец, американец или швед.

Но пак към разговора с Пенчо Пенев по повод на моето желание да се върна на работа като съдия в Софийския градски съд. Та министърът казва: “Като искаш, добре, но ще трябва поне заместник-председател да те направим.” А председател на СГС нямаше, сещате ли се защо?

Защо? Не е имало непартиен член с необходимата квалификация?

Не, не. Мисля че по това време беше приет законът за деполитизация на магистратите, така че сред тези, които бяха останали в системата, формално нямаше партийни членове, всички бяха безпартийни. Причината беше съвсем друга. Мястото се пазеше за предишния председател на съда, който временно беше станал министър-председател.

Димитър Попов?

Бяха му обещали, че като свърши работата в изпълнителната власт, ще се върне като шеф на градския съд. Затова бяхме трима заместници, без да имаме председател. В големия кабинет на председателя на градския съд влезе Васил Дончев като най-старши от нас. Оставаме ние с Георги Атанасов – той ръководи гражданската, а аз наказателната колегия. Винаги, когато съм бил администратор, нямало е случай да не разглеждам дела наравно с останалите съдии. За мен това е било принцип. Нека да каже някой дали не е така. А има и статистика. Вижте какво съм писал още през 1989 година (*намира вестник сред куп документи*), разбира се в рамките на тогавашните възможности за свободно изразяване: “Най-добрите юристи с гръб към съдийската професия”, вестник “Отечествен фронт”, от преди 10-ти ноември. Не е нещо особено,

обаче няма споменати партийни решения и документи. Истината е, че само на едно място съм се позовавал на партийните директиви. Знаете ли къде? Трябваше след всяка Нова година председателят да представи в министерството доклад за дейността на съда през предходната година: толкова дела постъпили, толкова дела разгледани, толкова дела приключени, толкова останали висящи в края на периода и т.н. Но от по-възрастните колеги знаех: винаги взимаш увода от предходния доклад и само гледай да не сбъркаш номера на конгреса (*смях*).

Но все пак, това е вестник “Отечествен фронт”, той беше по-либерален, ако мога така да кажа...

Е, ние тогава четяхме “Огоньок”, “Московские новости” и т.н....

“Литературная газета” четях аз най-много. Но тогава вече перестройката беше напреднала. А тука някои се снишаваха...

Точно по същите времена! Аз не съм герой, съобразявал съм се с режима, но недостойни неща не си спомням да съм правил. Ако някой знае, нека ми припомни сега. Вижте тук откривам едно мое писание, вече след 10-ти ноември. Отпечатано е във вестник “Век 21”, помните ли го? Първата статия за европейската конвенция за правата на човека е моя. Още никой не беше писал за това. Тогава вестникът се четеше от интелигентни хора.

Да, спомням си. Той сигурно затова и не оцеля.

Бил съм доста по-млад, по-незрял. Но не се срамувам. Няма защо да се срамувам от нещо. (*Разглеждаме друга статия*) Това е от октомври 1990 г. Тогава съм бил функционер на министерството. Не съм бил вече партиен член, но съм бил още в министерството на правосъдието. И след работа ходех на палатковия лагер на площада пред президентството. Малко странно... (*смях*). Тогава беше времето на палатковите лагери. Пожарът на партийния дом го изживях тук, бях сам след една почивка, жена ми и децата бяха някъде в провинцията. Тогава се случиха събитията на площада около партийния дом. После имаше разследване, стигна се до внасяне на огромен по обем обвинителен акт, затова в СГС бяхме определени трима докладчици. Поради допуснати многобройни процесуални нарушения върнахме делото на прокуратурата, после то се смачка като в съда бяха внесени обвинения срещу отделни лица за конкретно престъпно поведение. Може би така стана по-добре. Защото нямаше категорични доказателства за наличието на планиране и организация на палежа. В първия обвинителен акт, който мина през ръцете ми, имаше описани отделни, несвързани помежду си епизоди: един подпалил перде, друг хвърлил факла през прозорец, трети откраднал оборудване..., както и да е.

Сега може да звучи смешно, но като заместник председател на СГС изпратих последователно няколко писма на министър-председателя, който след време се очакваше пак да оглави съда, в който работех. Димитър Попов, респектиращ юрист и съдия, беше постановил присъди по три тежки дела, които не можахме да открием и предполагахме, че са при него. Та се наложи да му напомням да ги върне. А едното беше за убийството на една стюардеса. То беше известно. Делата трябваше да започнат отново, защото председателят на състава, след като беше станал министър-председател, вече не можеше да изпълнява съдийски функции. Затова три пъти съм му напомнял: “Уважаеми г-н министър-председател, при проверка, извършена на тази и тази дата се

установи, че сте постановил присъди по дела с номера....., които не бяха намерени в канцеларията на съда, поради което ви моля незабавно да ги върнете...” (смях). Бях упорит и след третото писмо Димитър Попов, макар като премиер да беше обременен от тежката икономическа и политическа криза, намери време да върне делата.

Интересни времена бяха... Много наивни сме били! Добре помня професор Живко Сталев, бог да го прости. Имаше една конференция в НДК и експертите започнаха да спорят какъв да бъде новият закон за несъстоятелността. Нали възстановявахме частното предприемачество и свободните търговски отношения. И нашите учени се поскараха, както става често. Стана Сталев и каза: “В края на краищата, дайте да реципираме немския закон, той толкова дълго време работи успешно.” Изправи се обаче един немски професор и каза: “Не правете това, законът вече не ни върши работа, ние го сменяме.” (смях) Такива времена! Но интересни, добре че ги изживяхме, между нас казано, защото това беше може би времето на надежди, на очаквания, на някакъв духовен подем. Сега нещата са по-различни.

И така, в СГС изкарах малко повече от една година като ръководител на наказателната колегия. После ме извика Румен Янков, с когото се познавахме от времето, когато бях младши съдия. Мисля, че беше станал заместник-председател на Върховния касационен съд. Каза: “Започна голямо движение на кадрите, имаш късмет.” Нали тогава пенсионираха върховните съдии. И аз от градския съд, точно с 12 години и един-два месеца юридически стаж, ненавършил още 39 години, станах най-младият съдия във Върховния съд. После дойдоха по-млади и от мен. Председател на съда по това време беше Иван Григоров. Вече няха административни задължения, занимавах се само с правораздаване, беше чудесно. Бях включен в състава, който разгледа делото срещу Тодор Живков като втора инстанция, и определен за докладчик.

А сега за делото. Благовест Пунев ми е приятел, но ви е казал някои неща, с които не съм съгласен, а именно че Живков е трябвало да бъде съден за нещо друго. Аз казвам, че Тодор Живков съвсем правилно беше съден за това, в което беше обвинен с обвинителния акт. Нищо нямаше да излезе от друго обвинение, например за “държавна измяна”, само големи приказки щеше да има. Делото точно разкри двуличието на Живковия режим. Свържете го с това, което казах преди малко относно използването на демагогията на властващите – от една страна говориш, че си за равенство, справедливост, човешко достойнство и пр., но се оказва, че това са празни приказки, защото в реалния живот нищо не се спазва. А сега да видим за какво сме го осъдили (*търси в купчината документи*). Чета решението и си мисля, че бих се подписал още един път под всичко това, което е написано тогава. Тодор Живков е осъден точно защото абсолютно съзнателно се е отклонявал от законите, в чието създаване е участвал, и от демагогските лозунги, които сам е издигал пред хората: вие може да сте равни да кандидатствате за жилище в съвета и да чакате 10-15 години, ама аз мога да дам апартамент на когото си поискам; може да чакате с години за “Москвич” или “Лада”, но някои ще получат японски автомобил зад вашия гръб; вие може да получавате законово определената си заплата, но други, по-равни от вас, ще получат тайно и допълнителни доходи. Без значение е, че Живков е флиртувал не само с партийния елит, но и с интелигенцията като неправомерно е раздавал бонуси на видни артисти, писатели, художници и пр. Вижте само колко милиона е инкриминираната

материална щета от действията му! В мотивите на съдебното решение е отразена една истина, която хората по онова време трябваше да узнаят, а днес – да помнят.

Ако правилно съм разбрала, г-н Пунев не оспорва самото обвинение за злоупотреба с власт, но смята, че се е стигало до комични ситуации при разглеждането му, точно в частта за апартаментите. По-скоро, той критикува основанията на решението на Върховния съд, с което принципите на правовата държава се прилагат към тоталитарната.¹

Донякъде на шега, аз съм казвал на Пунев и адвокат Доковска, с които ме свързват приятелски отношения, че защитата можеше да бъде и по-успешна, ако се беше позовала на обстоятелство, че субективно по силата на член първи от старата конституция Тодор Живков се е чувствал като всевластен господар и си е мислил, че всичко му е позволено. Тоест, нямал е съзнанието, че нарушава закона, когато раздава апартаменти, коли, обществени пари т.н. Той и затова не се е нуждаел от имущество – просто защото държавата чрез УБО му е осигурявала всичко. Докато хората се редят по опашки и чинно чакат своя ред по закон. Например моето семейство е чакало 10-15 години, за да вземе апартамент в “Младост” със заем от Българската инвестиционна банка. Не може обаче да се възприеме сериозно нещо, което се казва на чаша кафе. Пък и никой тогава не посмя да се позове на такава защитна позиция.

Тодор Живков – този въпрос е третиран тук (*сочи напката с решението на Върховния съд*) – никога не е оправдаван от съда. БСП спечели изборите през 1994 г., а понякога съдиите се вслушват в камертона на управляващата политическа сила. И тогава общото събрание на наказателната колегия на Върховния съд отмени по реда на надзора осъдителната присъда и прекрати делото, защото прие, че Тодор Живков е нещо повече от Луи XIV. “Държавата, това съм аз” – че той е бил нещо като президент, въпреки че не е бил, а още по-скандално беше, че по голяма част от пунктовете на обвинението той е бил министър-председател, а не председател на Държавния съвет. И второ, имунитетът дава само временна закрила срещу наказателно преследване, която отпада след отстраняване от поста по решение на Конституционния съд или след изтичане на мандата. Различава се съществено от пълния индемнитет, който позволява на властника, на монарха, да прави всичко, включително и да извършва тежки престъпления, без да носи отговорност за постъпките си. Мнозинството върховни съдии – може би само Бойка Попова изрази несъгласие – тогава прие точно това, а именно че нашият президент по конституция е абсолютно безотговорен. Аз искам да видя, ако изнасили секретарката си или убие шофьора си, дали пак ще бъде имунизиран срещу наказателно преследване, когато вече не е на поста си. Само кралят-слънце во веки веков е наказателно неотговорен за всички свои действия! Според нашата конституция депутатите не носят отговорност само за изказаните от тях мнения и за гласуванията в Народното събрание, но никъде в цивилизования свят политическите лидери не разполагат с пълен индемнитет. Ние го измислихме това! Живков, първо, е бил министър-председател през част от периода и второ, не е бил държавен глава, защото е имало колективен държавен глава в лицето на Държавния съвет. Но приемаме всичко...!

---

¹ https://www.judgesbg.org/images/Bl_Punev.pdf

Истината е, че върховните съдилища, които дават тон на цялата съдебна система, а това важи и за Конституционния съд, живеят в комфорт, който не винаги заслужават. Учените стават съдии, а съдиите – учени. Най-малкото между тях е установено криворазбрано приятелство и безропотно преклонение пред сферата на другия. Вие да сте срещали научно издание, специализирано в критични анализи на актовете на съда? А съдилищата, включително и Конституционният съд, понякога променят правните си позиции, само за да се харесат на силните на деня по конкретния спор, по конкретното дело. Аз нямам нищо против да смениш старата практика с нова – така нареченото еволюиращо тълкуване – само че трябва открито да кажеш, че го правиш, а също да кажеш и защо го правиш. Американският върховен съд с едновековно закъснение се сеца, че расово разделеното училище е противоконституционно. А конституцията е същата. Те казват: конституцията е жив организъм; ние преди може да сме я разбирали по един начин, но сега приемаме друго. Обявяват го открито пред обществото! Ние го правим тихомълком, според момента. Затова наред с хубавите спомени, ми е останала и горчивина от правораздаването, в което съм участвал. Защото като си съдия пред теб трябва да има и някаква идеална цел, някаква мисия, която да те води. Трябва да имаш и достойнството да не се подлагаш, да не се страхуваш. Като нямаш задник, не ставай съдия! Ползвал съм достатъчно привилегии – и служебната кола, и добрите доходи... Това е нормално, съдиите не трябва едва да свързват двата края, защото те имат една велика мисия – да осигурят на хората равенство пред закона. Не като се движат по най-малкото съпротивление... Понякога чувствам неудовлетворение от днешната реалност....

Та, за Тодор Живков: някои казват, че бил оправдан. Тодор Живков не е оправдан. Присъдата я отмениха по силата на новата конституция, която била по-благоприятният за него закон. Такова чудо никога няма да приема. И пред колеги съм го казвал. Аз тогава съм бил част от институцията Върховен съд и не съм можел публично да го кажа. Сега вече е минало толкова време... За Тодор Живков е ясно. Пак по същото време на управление на Жан Виденов като докладчик подготвих мотивите на решението по присъдата на Народния съд за осъждане на народните представители от последното народно събрание преди 9-ти септември. Решението дълго стоя на сайта на Върховния съд.

Не съм го открила, а ми е интересно.

Не е някаква тайна. Дори го имаше в една от книжките на “Съдебна практика на ВС”. Какво е казано там: в България реално е имало въоръжени сблъсъци – хора с оръжие, които защитават властта, и хора с оръжие, които искат да я свалят. Не чак гражданска война. Броят на партизаните е силно преувеличен, пък и те са станали много на брой между...

Лятото на 1944 година и 9-ти септември.

Да. Естествено е имало и зверства. Примерно случаят, с който много се злоупотребява от червената пропаганда, е убийството на децата от село Ястребино. Това наистина е тежко издевателство, заповядано от един поручик. Пращат му заповед да не предприема нищо, но убийството вече е извършено. Извършено е пряко от един негов подчинен, при това доколкото ми известно ремсисът, който след това е съден от Народния съд, но не е осъден на смърт. Осъден е на смърт само поручикът. Не е имало

никаква пречка и по действащия тогава закон на Царство България двамата да бъдат осъдени и да получат същото наказание. Тоест, наредбата-закон за народния съд е направена със съвсем друга цел, а не за да се накажат извергите. Такива има в услуга на всяка власт – и днешната полиция бие, и снощната бие... какви ли не неща се случват, какви ли не угодници на силните на деня съществуват. Искам да кажа, че наредбата-закон за народния съд е направена за разправа с политически противници. Парадокс е, че въвеждането ѝ в действие води и до позитивен резултат, защото поне се слага край на убийствата без съд и присъда, извършвани до 4-ти октомври 1944 г. След това все пак има някакъв шанс да преживееш. Тогава казваха – това беше политическа теза – въобще нямате право да проверявате присъдите на народния съд. Това беше тезата на БСП.

Защо да нямате право? Как се аргументира тая теза?

С това, че това е извънредна военновременна юрисдикция, намираща се извън системата на съдилищата, поради което ние – тогавашният Върховен съд от 1994-95-та година – сме нямали право да се намесваме. И аз казах така: добре, ако е извънреден неконституционен съд, то неговите присъди са били израз на административен произвол над осъдените. Ако пострадаш от администрацията, не трябва ли да имаш достъп до съда, който да каже дали това е било правилно и справедливо!? Това сме го написали и в мотивите. Трябва да се прочете внимателно тяхната уводна част. Там са изложени общите принципи на съдебната проверка. Някои, от другата, синята страна на барикадата ми казват: ама вие тогава се изсилихте и във вреда на осъдените с отказа да коментирате тежестта на наложените наказания. Наистина приехме, че ще проверяваме само дали деянието, за което е постановено осъждане, е било доказано, и ако е доказано, дали е съставлявало престъпление по действащия към момента на извършването наказателен закон. Този подход доведе до отпадане на отговорността за политически решения, които не са били насочени към извършване на престъпления, отговорността за идейните позиции на учители, писатели, художници, журналисти, свещеници... А Народният съд осъжда и мъртъвци, за да вземе имотите им от техните наследници.

О да. Народният съд осъжда и вече убити през първите дни след преврата. Например VII състав, който гледа репресиите срещу евреите, издава две смъртни присъди, които легализират вече извършените убийства на Александър Белев, шеф на Комисарството по еврейските въпроси, и околийския управител на Дупница.

Да, целта е национализация на частно имущество. Но пак в мотивите на решението, за което говорим, е дадена негативна оценка и на някои царски закони, например, Закона за защита на нацията – един наистина мракобесен закон.

Иронията е, че съдът, който заклеява това законодателство, е нелегитимен. Но какво стана после с преразглеждането на присъдите на народния съд?

На основата на принципите, които посочих, се стигна дотам, че един от малкото останали роднини на Левски не беше оправдан – Караиванов, който е бил народен представител от Карлово. Той е осъден на смърт, въпреки че... Впрочем историята е следната: партизаните разграбили няколко мандри и след тях тръгнала нещо като потеря. Няма си работа депутатът и се присъединил към преследвачите. Минали през

едно яташко село. Селото било опразнено. Подпалили няколко къщи. Къщите изгорели, но няма жертви. Палежът на чужд имот е бил престъпление и по наказателния закон към момента на извършването му.

Не се полага смъртно наказание само за палеж без човешки жертви.

Не се полага, но мога ли да изменя наказанието на убит човек. Казахме: представлявало е престъпление и по действащото тогава законодателство и оставихме без уважение искането, направено от тогавашния главен прокурор Иван Татарчев. От около сто и четиридесет човека, само за 5-6 сме отхвърлили искането за отмяна на осъждането, примерно в случаите на доказано участие в насилие, което е извън позволеното от закона – например, над човек, който е поставен под контрола на властта – това си е престъпление и по законите на Царство България. Така сме постъпили, за да следваме веруюто, което сме изложили във встъпителната част на решението.

После, когато дойде правителството на Иван Костов, вече в разрез с разбиранията на новите управници, прекратих делото за лагерите, защото при изтекла давност нямаше как да съдим и вкараме в затвора двама или трима човека на преклонна възраст. Не беше възстановена изтеклата вече давност и затова сложих точка на наказателното производство. Вярно е, че си позволих да напиша нещо и за публиката в смисъл, че може би като краен резултат прекратяването се разминава с разбирането на хората за справедливост, обаче за съдията правото е над всичко.

В други страни преразгледаха законите за давността. Например в Румъния имаше такова решение, че давността не е текла от началото до края на комунистическия режим, т.е. от 1944 до декември 1989 г.

Това е дълга история. Както казах, бяха останали живи само двама или трима обвиняеми, от останалите някои бяха починали от естествена смърт, други се самоубиха. Към онзи момент, без да се придава обратна сила на закона, давността за убийство на две или повече лица беше увеличена на 35 години. Това беше един от последните закони, приет от завареното на 10-ти ноември Народно събрание. Беше направен така, че новата давност да не може да се приложи за убийствата в комунистическите лагери. Двучичие и демагогия! И никога дотогава не беше приет закон с обратно действие спрямо изтеклата давност. Едва сега, преди няколко години, прие такаъв закон, който Конституционният съд обезсили и аз също съм гласувал за това. Да, в румънския случай имаше основание да не се зачита давността, текла по времето, когато контролът върху държавата от една единствена партия е бил тотален, поради което в определени места и за определени хора действието на правосъдната система е било изключено. Незачитането на изтеклата давност в този период обаче е станало чрез своевременно приет закон. У нас този подход беше безвъзвратно закъснъл, вече не вършеше работа, защото в условията на новата конституция от 1991 г., която приема принципите на разделение на властите и политическия плурализъм, и поне на книга учредява демократични институции, включително независими прокуратура и съд, бездействието на държавата в никакъв случай не можеше да бъде оправдано. А законът от преди 2-3 години беше приел точно обратното, за да възкреси давността за престъпленията в лагерите.

Тоест, единствената конструктивна стъпка би била лагерите да се признаят за престъпления против човечеството? За тях няма давност.

Нямаше такава теза. Обвинението беше “за убийство на повече от едно лице”. Не беше за геноцид все пак, а и трудно в конкретния случай деянията можеха да бъдат вместени в понятието за геноцид. Въпреки че при тоталитарните идеологии, пренесени в практиката, само основанийето за масовото насилие е различно. При нацизма е расовият признак, при комунизма е класовият. Но жестокостта е една.

Преди няколко години имаше опит да се вкарат класови и политически критерии в дефиницията за геноцид, наред с расовия. Ако не се лъжа, в Съвета по правосъдие и вътрешни работи на ЕС министрите на правосъдието от бившите комунистически страни направиха такава стъпка, но без успех.

Не е облечено в обвързващо международно споразумение. А и в случая, при доказани от прокуратурата 15-16 убийства не може да се говори за геноцид, още повече, че тези убийства са наредени и в повечето случаи извършени от хора, които вече не бяха между живите. Те са се явили пред един по-висш съд от земния.

След като прекратих делото за лагерите, продължих да се развивам като съдия: гледах усърдно делата, бях в един състав с покойната Стефанка Стоянова, изключително качествен юрист. Според мен голямо удоволствие е да решаваш дела без да имаш административни задължения. Допълнителните задачи по принцип не трябва да пречат на съдията да изпълнява добре основната си функция по правораздаване, но понякога са много обременителни.

Известно време бях член на ЦИК. В това приключение ме въвлече друг мой приятел, инженер-програмист, който беше близък с професор Николай Генчев. Тогава, през 1991 г., трябваше да бъде излъчена ЦИК за изборите за обикновено народно събрание. Великото народно събрание беше приело конституцията и се саморазпусна, а СДС се беше разпаднал на три. За всяко от тези формирования социологическите агенции предвиждаха почти еднакъв брой гласове. Президентът Жельо Желев трябваше да назначи новата ЦИК. И този приятел ми казва: “Професор Генчев иска да те предложи за ЦИК от името на извънпарламентарните партии.” А какъв бил номерът? Големият проблем тогава беше – колкото и сега да звучи наивно – кой ще вземе синята бюлетина. Целта била с моя глас старото, оригиналното СДС, което наричаха “тъмносини”, да си запазят правата върху синята бюлетина, а не да я вземат отцепилите се формации. В това имаше и правна логика, и справедливост.

Като член на ЦИК в няколко избори, последните бяха президентските, на които Георги Първанов спечели първия си мандат, станах свидетел на различни случки, някои от тях куриозни, други – смешни, но може да ги пропуснем, нали си говорим за съдебната система. Сега с ирония и самоирония си спомням само един, според мен безобиден, но поучителен епизод от кампанията през 1997 г. Намираме се в деня на регистрация на партиите и коалициите за участие в изборите, които след падането на Жан Виденов бяха обречени да бъдат успешни за синята коалиция. В ранния следобед регистрираме основните партии и коалиции: ОДС, ДПС и т.н., а аз бързам за мач на “Левски”. Членът на ЦИК Младен Червеняков, с когото някога играехме бридж като студенти, знае за намеренията ми и иска да ме подразни, нали е от “Славия”. Почва да прави обструкции: да видим този документ, онзи документ. Бави топката и се подсмивва. Както и да е, мина това и отидох на мач. Но съдбата му го връща. Някакво БЗНС от червената коалиция напуснало – мисля, че лидерът му се казваше Шиваров, не

съм съвсем сигурен. А в коалиционното споразумение е записано, че ако някоя партия напусне, коалицията се разпада, вместо да предвидят, че продължава да съществува в намален състав. Изтича в седем часа вечерта крайният срок за представяне на документи и ние трябва да се произнесем по регистрацията. Идвам аз от Герена и някой от чиновниците – винаги съм се разбирал с тях – ми подшушва: “Да знаете, че Младен Червеняков смени една страница от коалиционното споразумение.” – “Добре, благодаря.” Беше страницата точно с тази клауза. Викам си, падна ли ми сега, Младене (*смях*). И почвам аз: “А, ама тази страница беше друга! Кой я подмени?! Това е скандал!” Младен позеленя, почервеня. И след малко Мишо Константинов, този универсален познавач на проблемите в държавата, ме вика навън с включен мобилен телефон в ръка. На телефона Иван Костов. Казали му, че Ненков иска да прави обструкции на регистрацията на БСП. И Костов се обръща към мен: “Господин Ненков, така и така, какво ще кажат международните наблюдатели, ако БСП не участва в изборите.” (*смях*) – “И какво, вие се обаждате да ходатайствате за политическия противник?!” – “Формално така се получава.” – “Добре, де. Като че ли и аз смятам, че не може без тях.” И накрая ги регистрирахме. Председател на ЦИК беше Елена Желепова, много добър човек. Представляваше БСП, но не проявяваше никакво пристрастие, беше изключително честна и почитена жена, изключително!

Всички казват така.

Много я уважавах и обичах. Тя беше болна от рак, обявихме резултатите от изборите и почина след две седмици.

Но какво стана тогава: гласуваме за регистрация на коалицията на БСП, всички вдигат ръка “за” без един. Познайте кой! Никъде не са записани тези смешки: Младен Червеняков (*смях*). Демонстрация прави, защото се чувства обиден!

Както и да е, връщаме се във Върховния съд. Председател вече беше Румен Янков. Между него и Иван Григоров, който по онова време беше станал съдия в Конституционния съд, имаше несъвместимост. Та един ден Румен се връща от заседание на Висшия съдебен съвет и просто ми съобщава, че съм назначен за председател на Второ наказателно отделение, защото мястото било свободно и нямало кого да назначат (*смях*). С други думи, не че ставаш за тая работа, ама няма кой друг да я поеме. След това Иван Григоров пак стана председател, а Румен Янков отиде в Конституционния съд. По предложение на Григоров станах заместник-председател на съда и ръководител на наказателната колегия. Тогава от мен се изискваше да свърша някои неща. Най-важното, имахме 15-20 дела, останали предимно от закритата военна колегия, които бяха залежали – за което и Румен носи своята отговорност – и които трябваше да бъдат свършени, защото би било скандално да не се гледат и накрая да бъдат прекратени по давност. От старите дела, включително делото Семерджиев...

Точно за делото Семерджиев и Серкеджијева се сетих, за прочистването на архивите.

Там се стигна до осъдителна присъда и после втората инстанция я отмени. Като юрист не бях никак щастлив от този резултат, но приех решението на моите колеги – свободни са да решават по собственото си разбиране за право и морал. Твърдя, че като председател на колегията никога не съм налагал на съдиите как да се произнесат по конкретно дело. Те си имат своето съзнание. Нека някой да каже, че аз съм

ходатайствал по дело! А са правени опити за въздействие, включително и от депутати в полза на лица, обвинени в убийство. Разбира се, в повечето случаи ходатаите не идваха при мен, а ходеха в кабинета на Иван Григоров, но след като му разяснявах случая Григоров не беше досаден и настоятелен, казваше, вие знаете как да се справите по закон. Спомнете си номера на Менов – пиши го веднага. Или: обадиха се, ама ти го напиши както искаш, само че по-бързо. Правили сме такива номера.

Като ръководител на наказателната колегия на ВКС не спрях да разглеждам дела. През 2003 г. бях докладчик по едно от най-важните тълкувателни решения, което ограничи старата съдебна практика на масово връщане на делата на прокуратурата за допуснати съществени процесуални нарушения. Целта беше съдиите да не търсят повод да си измият ръцете, да бягат от отговорност като без основание връщат делото на прокурора.

В наши дни обаче стана практика прокуратурата да определя насоките на законодателството, тъй като хората от политиката, които приемат законите, просто ги е страх от държавното обвинение. Защото няма значение дали си виновен, дали наистина си престъпил закона, дали си за осъждане, винаги животът ти може да бъде вгорчен и дори разбит, примерно като дълго време те държат подследствен. Въпреки че известно време бях най-висшия наказателен съдия в държавата, а после и конституционен съдия, на три пъти бях изправен пред подли инсинуации, целящи моето дискредитиране. Без да навлизам в подробности мисля, че вече е време да дам някаква публичност на изживяното. Допълнително ще изясня защо го правя.

По времето, когато бях заместник-председател на ВКС, бях избран от съдиите за член на Висшия съдебен съвет. Един ден при мен идва колега-адвокат, който вероятно е получил информация от службите, и ме предупреждава: “Внимавай! Наблюдават те по едно дело.” Не приех сериозно думите му. Тогава отношенията между главния прокурор Никола Филчев и председателя на ВКС Иван Григоров вече бяха обтегнати. На едно заседание на Висшия съдебен съвет Филчев не се поколеба да извади документ на НСБОП с горе-долу следното съдържание: на някакъв оперативен работник възложили да следи Иван Григоров, а покрай него и мен. Прозираше, че целта на мероприятиято е била да бъде уличен в престъпление някой високопоставен съдия. И така едно ченге с нулеви познания за правото стояло в съдебната зала, докато ние е трябвало да разгледаме едно от малкото, да не кажа единственото дело за разкрито поръчково убийство. Искам само да отбележа, че по закон, ако съдия е постановил решение по делото, той повече не може да участва в разглеждането му. В случая присъдата един път вече беше минала през касационна проверка, при която са били установени процесуални нарушения и делото е било върнато на апелативния съд за ново разглеждане. След изпълнение на указанията на ВКС делото пак идва при нас за втора касация, но докладчик вече съм аз. За беля преди да бъде поставено за разглеждане, в залата се гледат други дела като председател на състава е съдията Огнян Ризов, който обаче по конкретното дело е бил докладчик по първото касационно решение и повече не може да участва по делото. В “изобличителната” докладна записка обаче е написано горе-долу следното: “Делото е било на доклад на Огнян Ризов. Гледано е първия път от ВКС и е върнато. Вторият път председателят на наказателната колегия Румен Ненков влезе в залата и отстрани (*натъртено*) Ризов, иззе му делото и

го пое.” Какъв лош началник съм бил, след като публично съм отстранявал съдиите от разглеждане на делата (*смях*). Подходът на борците срещу организираната престъпност е бил дотолкова “професионален”, че даже не бяха си направили труда да установят, че към момента на изготвянето на изобличителния документ ние вече се бяхме произнесли с потвърждаване на осъдителната присъда – какво да се прави, нали пиша бързо. Представете си обаче какво би станало, ако пак бяхме намерили някое нарушение и повторно бяхме върнали делото? С представата за моята почтеност щеше да бъде свършено дори и да бях действал съобразно закона.

Другите случаи също звучат невероятно. Свързани са с по-големия ми син, който за мен е честно и добро момче, сега е депутат от ГЕРБ – затова ме обвързват с неговата партия – неоснователно, разбира се! Един ден ми звъни председателката на окръжния съд в Благоевград Мими Фурнаджиева, днес съдия във ВКС: “Твоят син кога навърши 18 години, кога стана бизнесмен?!” – “Какво имаш предвид?” – “Чрез адвокатката еди коя си от негово име в нашия съд е постъпило искане за регистрация на фирма с предмет на дейност внос-износ и т.н.” – “Спри веднага регистрацията.” Разтревожен се свързвам с майка му, обаждаме му се веднага: “Ходил ли си в Благоевград, кой иска да регистрира от твое име фирма?” И тогава детето се сети, че се е наложило да си смени личната карта, защото старата изчезнала по време на лятната ни почивка в станцията на ВКС в Лозенец. Обаждам се пак на Фурнаджиева: “Мими, кой е номерът на личната карта, посочен в молбата?”. Отговорът ѝ ме успокои, защото се оказа номерът на изчезналата, вече невалидна карта. След време за извинение по телефона ми се обади самата адвокатка. Попитах я: “Вие виждали ли сте някога сина ми?” – “Никога. Ама дойде колега на мъжа ми с някакви документи и помоли...” По онова време мъжът ѝ беше служител на службите. Дали всичко това беше случайно? Не вярвам, поне не мога да не се съмнявам. После мнимата представителка на сина ми и нотариусът, заверил неprisъствено фалшифицирания му подпис върху пълномощното, бяха обвинени в документно престъпление. Чух че първият съд по местоизвършване на деянието се е отвел, било изпратено на друг съд и така до изтичане на давността. Това е българското правосъдие!

Не звучи много оптимистично...

Никак не е оптимистично. Две думи и за третата среща с човешката низост. Синът ми е в последния клас на гимназията, с приятели кара ски на Пампорово, една вечер са на дискотека. Допускам да са си разменили някоя остра дума с други младежи, също ученици пред завършване, които ги причакват на изхода на дискотеката. Трима се оказват срещу петнадесетина. В резултат на ритниците синът ми се връща в София с раздробено счупване на ръката. Казвам на майка му: “Аз съм съдия, не мога да се занимавам с наказателните последици. поемам организацията на лечението.” Наложил се сериозна операция. Успоредно започва и наказателно дело срещу побойниците. Заместник на главния прокурор обаче изземва делото от Чепеларе и го праща – забележете! – в Бургас, откъдето са биячите. Известен адвокат там е бащата на един от тях, който е подписал искането за промяна на подсъдността с оглед на “по-ефективното” и “по-обективното” разследване. В Бургас обаче не се провежда никакво разследване. Веднага след пристигане на делото един млад прокурор, издигнал се впоследствие, но тогава готов на всичко, за да се хареса на своите началници,

прекръпява делото срещу побойниците, защото бил налице личен мотив за спречкването и деянието не съставлявало хулиганство. Добре де, ама защо е пропуснал, че е причинена и средна телесна повреда, за което е повдигнато обвинение. По-интересно е друго: под предлог, че една позната на обвиняемите дала сведение, че няколко дни преди побоя някакво момче с качулка на главата ги дразнело на пистата, бургаският прокурор образува разследване срещу неизвестен извършител, за да не върне делото по местоизвършване на деянието. С други думи: внимавай от пострадал да не станеш подсъдим!

Невероятно! Такава наглост.

Нагли са, колкото си искате. Дойде Велчев като главен прокурор, прекрати безобразията, върнаха делото в Чепеларе, осъдиха побойниците символично, все пак има някаква справедливост и на земята. Всичко това е документирано (*показва папка с документи*).

Ето такива неща се случваха. И накрая, как свърши цялата ми кариера в съда. Тогава имаше петгодишен мандат за заместник-председател. Имах право на още един мандат. Можеше и сам да се предложи според действащия тогава закон. Но новият председател Лазар Груев, който дойде след Иван Григоров, ме покани на вечеря с Любка Илиева, която ръководеше търговската колегия. Казвам на жена си: “Сигурно ни кани, за да ни каже, че ще ни предложи за заместници отново? Та нали в продължение на една година му предавахме тънкостите на занаята, на съдебната администрация, работихме съвсем добросъвестно за съда, но и за неговия авторитет.” А съпругата ми казва не – и винаги се оказва права! – иска да ви каже, че няма да ви предложи. И точно така се случи. Щял да прави свой екип с по-млади хора... Май че после се оказаха по-възрастни (*смях*).

Както и да е. Пак станах редови съдия. Бяхме в една стая със съдия Капка Костова. Не страдах за големия си кабинет на заместник-председател, защото без административни задължения отново бях свободен човек. След една година колегите съдии ме избраха за съдия в Конституционния съд, при това кандидатствах от позицията на редови съдия, а не като заместник-председател, тъй като бях “свален” (*смях*). Ако бях останал на този пост, заради едната чест, че трябва да довърша нещо, което съм започнал, нямаше да приема номинацията за Конституционния съд. А на общото събрание на ВКС и ВАС единствено аз имах конкуренция. Трябваше да бъдат избрани двама конституционни съдии, а има негласно правило в такива случаи да се избира по един съдия от всеки съд. От административния съд издигнаха само една кандидатура. Двама заместник-председатели на ВКС станаха и предложиха други колеги. И въпреки това ме избраха.

Това е признание от колегите.

И така, та до Конституционния съд, където изкарах девет годишен мандат. И там не винаги съм бил удовлетворен. Не мога да приема с безразличие угодничеството и слагачеството към политиците, безгръбначието. Всеки прави някакви компромиси. Обаче компромиси с правото... все пак, съдията трябва да има и чувство за призвание, да се стреми към постигане на идеалните цели, заложили в Конституцията. Пак казвам, не се срамувам от нито едно нещо, подписано от мен. Опитаха се да ме очернят след конституционното дело за депутатския мандат на Делян Пеевски, по което бях

докладчик. Тогава след постановяване на решението наистина не издържах и казах публично някои верни неща за начина, по който се разви производството. Това беше на ръба на професионалната етика, защото все пак аз бях част от този състав на Конституционния съд и каквото има да кажа, би трябвало да го кажа писмено в акта на съда. По този повод хора без морал злонамерено възкресиха спомена за трагедията, разиграла се преди десет години при река Лим в Сърбия, заиграха със смъртта на едни деца и нещастieto на техните родители! Решиха да се възползват от това, че съм бил съдия-докладчик по съответното наказателно дело при разглеждането му от ВКС като последна инстанция.

Една сутрин моят зет ми звъни: “Виж какво говорят за теб по ТВ7”. А в телевизионното студио се обсъждат моите ниски нравствени качества. Тезата на критиците е следната: за да стана конституционен съдия е трябвало да се харесам на Бойко Борисов и затова съм решил делото “Лим” в полза на една транспортна фирма, чийто собственик бил близък приятел на Цветелина Бориславова (*смях*).

Олелее...

Чакайте, това е само началото. Към онзи момент Борисов е кмет на София. Само по себе си е абсурдно кметът на София да е в състояние да въздейства на общото събрание на Върховния касационен съд и Върховния административен съд, което ме е избрало. Но най-смешното е друго. Никой не беше си направил труда да погледне в сайта на Върховния касационен съд, където все още се намираше решението по делото "Лим". Викам си, чакай да видя какво сме написали. Намирам го и се оказва, че въпросната фирма е участвала като граждански ответник и е била осъдена да плати максимално допустимите обезщетения на родителите на загиналите деца, защото гражданските иски бяха уважени в пълен размер. И представете си ние какво сме направили – оставили сме без уважение жалбата ѝ! (*смях*) Значи тази фирма не е спечелила, а е загубила делото! Сега към всяко медийно твърдение подхождам със съмнение, просто не вярвам.

Защо разказах тези истории, защо наруших пенсионерския си рахатлък. В края на краищата бил съм в защитна позиция, но не съм пострадал толкова. Добрият бог и моят ангел хранител ми помогнаха да се отърва само с хабене на нерви. Искам обаче съдиите, които днес гледат и утре ще гледат дела да знаят, че и лице с властова позиция може да стане обект на инсинуации, на дискредитиране с откровени лъжи и подлост. А какво да кажем за обикновения човечец. Затова се обръщам към съдиите с призив да не приемат на доверие всичко, което им се поднася, да се съмняват, да проверяват внимателно и задълбочено. Най-страшното за един наказателен съдия е да изпрати невинен човек в затвора. Моралният човек трудно живее с такава вина.

Днес мога да кажа още какво мисля за две личности, които в една или друга степен оказаха съществено влияние върху съвременния образ на съдебната система. И двамата вече не са между нас живите. Става дума за Румен Янков и Иван Григоров. За тях съм чувал и продължавам да чувам крайно противоположни оценки – от хвалебствено възвеличаване до пълно отричане. Самите те бяха абсолютни антиподи и затова не се обичаха. Според мен обаче трябва да ги възприемаме в тяхната многоцветност, а не само в белия или черния тон. Защото не бяха идеални, но бяха хора с характер, всеки със своите положителни и отрицателни страни.

Да вземем Иван Григоров. За разлика от Румен Янков, той не беше изгарял на съдийската банка, поради което му беше по-трудно да възприеме професията на съдията като житейско призвание. Имаше амбицията да се изявява и извън тесните рамки на правораздаването. На ръба на закона понякога търсеше най-прагматичното решение, а в изразните си средства беше малко по-остър и агресивен. Григоров обаче имаше качества, които Румен нямаше. И не трябва да му се отричат. Първо, той можеше един ден да събере съдиите и да им скръцне със зъби: “Тука вие сте се изложили страшно!” Но на другия ден ще отиде в телевизията и ще каже: “Съдът е независим и така е преценил. Аз уважавам съдиите!” Той ги бранеше, защитаваше ги страстно.

Да, спомням си. Дори аз съм забелязала.

И с Румен Янков съм говорил за това, защото с него бях по-близък. “Румене, трябваше ли да се направи Съдебната палата така, че да стане пак работно място на съдиите?” – “Трябваше.” – “Ако ти беше, ако беше Благовест, ако аз бях, още щяхме да правим обществени поръчки. Трябваше човек с по-разчупен, по-свободен манталитет от нашия, за да свърши тази работа. Григоров я свърши.” – “Прав си за това.” Нито един от нас, съдиите от кариерата, нямаше да посмее да го направи, нито един. Просто, ние щяхме само да започнем и може би ремонтът още щеше да продължава. А Иван Григоров издейства удостоверение, че Съдебната палата е обект на националната сигурност и имаше само пряко договаряне без никакви обществени поръчки.

Румен Янков като човек, като приятел, беше изключителен. Но и той като мен, не винаги е сполучвал в избора си на екип. Някои хора го подведоха и разочароваха. Избягваше тези, които не отговаряха на критериите му за почтеност. Казвал съм му: не може да си приел да станеш началник на съда и когато някой ти поиска по-добри условия за работа да го отпратиш с думите: “Съдията има нужда само от бюро и средство за писане. Пък и доброволното робство не е робство.” Затова съдиите като че ли повече обичаха Григоров отколкото Янков. Румен беше сиромасомил и за разлика от Иван беше способен да върне икономисани пари в държавния бюджет вместо да ги изразходва за нуждите на съда.

След смъртта на Румен излезе една книга със спомени за него, заради която известно време си обтегнах отношенията си с Благовест Пунев, който беше написал предговора. В някои от спомените авторите като че ли повече показваха себе си, а не истинския Румен Янков. Докато беше жив много хора злоупотребяваха с познанството си с него, защото наистина беше популярен и авторитетен, а продължиха да го ползват и след като почина. В никакъв случай не беше такъв ангел, какъвто го изкараха. Той беше земен човек с много положителни качества, но и със слабости. Искам да го помня такъв и не бих се решил да пиша възхваляващи дитирамби за него. Вече признах приноса му към моето издигане във Върховния съд. Няма да забравя как тичахме от 5-6 сутринта в парка. Той беше маратонец. Аз можех да издържа до 10 км, а той правеше пълния маратон. Ходили сме и на Битака в Малашевци, и по железарски магазини. Имаше страст към стари вещи и инструменти: часовници, клещи, триони и т.н. Две седмици преди да умре поиска да идем на мач. Тогава “Левски” победи един шведски отбор и той остана доволен. Румен стоеше над нас със своето философско прозрение за смисъла на правото и правосъдието, с оригиналното и същевременно съвсем естествено

слово, с тънката иронична усмивка, с която възприемаше света и самия себе си, с лекотата на общуване с обикновените хора извън сградата на съда, с привързаността си към природата. Беше чужд на всякаква външна показност, поради което, ако беше жив, с насмешка щеше да приеме опитите да бъде превърнат в икона.

А знаете ли как Даниела Доковска защити Иван Григоров по едно дело от частен характер, по което беше оправдан? Имаше един народен представител от царската партия Минчо Спасов, по професия мисля, че беше адвокат. Григоров нямаше мярка на езика си. Една сутрин дава интервю по телевизията, обсъждат съдебната система. И водещият му възразява: “Ама депутатът Минчо Спасов каза друго...” – “Е, много Мунчовци се навъдиха в политиката”. Спасов му заведе дело за публична обида. Доковска пое защитата. Съдът в София се отведе и ВКС изпрати делото в Пловдив. Връща се Доковска, “Какво стана бе, Даниела?” – “Спечелихме делото.” – “Как го спечелихте?” – “Доказахме, че Мунчо е положителен герой, (*смях*) чрез всички способности на литературния анализ.” Това са част от смешките.

И сега, идва по-новото време. Какво да кажа за Съюза на съдиите. Има някои неща в него, които не ми харесват. Според мен направиха грешка, че прекалено много се ангажираха с кадруване: този кандидат е добрият, а онзи – лошият. Създадоха впечатление, че искат да диктуват избора на председател на ВКС, а този избор, както вече казах, винаги е свързан с политиката. Не им беше това работата. Те могат да защитават принципи, без конкретно да сочат човека. Казвам ви честно – пресолиха яхнията, това поне мисля аз. Поначало съдиите могат да изразяват мнение, но не и чрез тяхната професионална организация, а както е по закон – на официално общо събрание на съответния съд.

Днес някои манипулатори твърдят, че едва ли не аз съм направил Лозан Панов председател на ВКС. Истината за моя скромен принос е следната: След като конкуренцията между Поли Панова и Таня Райковска не доведе до успешен избор, се създаде известно напрежение, защото дълго време ВКС остана без ръководител. Правиха се опити да се намери изход като се търсеше кандидат, който да бъде общоприет. Тогава за първи път в живота ми се създаде ситуация да бъда номиниран за този най-висок пост в съдебната система. В кабинета ми в Конституционния съд дойде член на Висшия съдебен съвет и ми предложи да издигне моята кандидатура. Ако пак нямаше избор, щяхме да се изложим пред европейците. Аз отказах, първо, защото бях на 62 години и дори и да спечеля състезанието за трите години до крайната възраст за заемане на съдийска длъжност нямаше да мога да реализирам идеите си докрай и второ, работата в Конституционния съд, без никакви административни задължения, беше за мен привлекателна и интересна. Естествено, че не сбърках. Вместо себе си предложих да бъдат обсъдени три имена, наречете ме сексист, но и трите бяха мъжки. Ние сме феминизирана система, 60-70% от съдиите са жени. И, трябва да призная, че като правило жените вършат по-добра работа от мъжете. Едно от тези имена беше на Лозан Панов. С това моята намеса приключи. Как са се развили след това нещата не знам. Преди избора само един път разговарях с Лозан по телефона, за да го убеждавам да не се оттегля от състезанието, когато беше претърпял някаква злополука. Но нека не се лъжем, тези постове се заемат с политическа протекция. Без политическа протекция не става, но може би така е и по света.

Но защо не ви дразни политическата протекция, а ви дразни кадруването от страна на Съюза на съдиите – все пак, професионална организация?

Защото една професионална организация с идеална цел не трябва да бъде политически играч, а да защитава принципи. Те трябваше да са против строго партийната селекция на кандидати без професионални, организационни и нравствени качества, но не и като институция сами да издигат кандидатури. При всяко положение обаче можеха да критикуват подхода на Висшия съдебен съвет, ако е бил безпринципен и е водил към лош резултат. А какво стана в случая? Съюзът на съдиите се обяви против кандидатурата на Лозан Панов, а сега когато Лозан встъпи в противоборство с управляващите, застана зад него. В очите на хората това е поведение на партия, на политически играч, а не на професионална неправителствена организация.

Да се върна на Лозан. Очаквах много от него, но сега като че ли малко съм разочарован. Всичко започна от онова честване на годишнината от създаването на ВКС. Бях там и ръкоплясках на речта му, защото каза някои истини. Но после се замислих. На празника на съдиите не спомена една дума на благодарност към тях. Нито една! А това беше тяхно тържество, а не политическо събрание. Второ, идеята “не на страха” е много обтекаема, много е политическа, звучи едва ли не като лозунг. По-добре кажи ясно от какво си недоволен, какви закони очакваш от законодателите, какво искаш от правителството. Паленето на свещи, излизането пред съдебната палата – това са акции, които не разбрах и още не разбирам. Ръководителят на съда трябва да вдъхва смелост, да дава самочувствие на съдиите. Трябва да им каже: “Спазвате ли закона, аз съм зад вас! Ще изкопая земята, но ще бъда зад вас. Почнете ли да се огъвате, съм против вас!” Той работи със съдиите, той не работи пряко нито с Бойко Борисов, нито със Сотир Цацаров (особено след разделението на ВСС на колегии). Призван е да дава личен пример като в проявите си се съобразява само и единствено с правото. Със своя авторитет трябва да стимулира съдиите да изпълняват професията си добросъвестно като свободни и независими хора, а не като хора, подчинени на външни сили.

Мисля, че тук имаме различен прочит на ситуацията. Адресатът на това “не на страха” не са само съдиите, а и обществото, публиката.

Какво разбра публиката?

Публиката разбра, че има проблеми и че са сериозни. Разбра къде са проблемите и разбра, че нещата са по-сложни от онова “ние ги хващаме, те ги пускат”. Това беше важно.

А да сте чула конкретна защита на съдиите? Аз не съм чул. Конкретна защита, че съдът е взел правилно и съобразено със закона решение и че в определени случаи обществото без основание е настроено критично към съдебната система, защото е манипулирано от другите власти с помощта на услужливи медии. За мен така трябва да постъпва председателят на Върховния касационен съд, той може да просвещава хората по всяко съдебно дело, което привлича обществен интерес. Както казах, негова работа е да каже: “Когато моите съдии защитават закона, и аз тях ги защитавам! И съм против тях, когато лягат ничком пред хората с власт и пари.” Така ще бъде по-полезен и за обществото.

Съдиите имат власт. Техните решения разместват значителни блага, засягат съществени интереси. И ако има необходимост, конкретно, по конкретното дело ще ги брани.

Моят последен въпрос обикновено е за разочарованията и удовлетворенията в професията, но вие с това започнахте.

От кариерата си съм удовлетворен, от семейството, децата – също. Имам пет внуци. Грехота е да се оплаквам. Постигнах максимума, който можех, без да лягам ничком пред никого. Както казах, компромиси съм правил, но мисля, че не съм правил компромиси с правото.

А разочарованията... преди години в началото на промяната ние бяхме млади съдии, обединени от идеята за идеалния модел на разделение на властите, при който съдът решава независимо, безпристрастно и честно, а решенията му са предвидими, защото прилагането на закона трябва да е еднакво за всички. Лошото е, че има отделни случаи, които ми дават повод да почувствам отчаяние. Какво от това, че Конституцията признава разделенията на трите власти, които би трябвало взаимно да се балансират и контролират, след като в нашите глави, в нашето съзнание, за да си осигурим личното спокойствие и благополучие с лекота приемаме единството на властта, примирявайки си с господството на по-силните над по-слабите!

Все пак, сякаш имаше един период на действителна независимост на съдебната власт?

Спокойствието в такива периоди е било привидно. Непрестанно се е водила битка за съдебната власт. Не е имало политическа, партийно формирана власт, която да не е воювала за по-голямо влияние над съда. Защото съдебната власт стана значима. Нейните решения са съдбоносни, от тях зависи индивидуалната свобода, бизнеса, преразпределението на значителни имуществени и неимуществени блага и пр. В лицето на Върховния административен съд тя контролира и актовете на правителството – най-висшия орган на изпълнителната власт. Затова независимостта на съдиите не е предназначена толкова за тях самите, колкото е необходима на обществото, разбира се, ако възприемаме идеята за правовата държава не само като кух лозунг от Конституцията. Иначе сме обречени да живеем в свят на несправедливост, произвол, насилие и робство.